

sa liste des oiseaux, a donc son intérêt» (*Rom.* xxxv, 197).

Els llatínistes es van ocupar molt d'aquest mot en el primer terç del nostre segle. Ja Bücheler, tot citant Isidor i l'escolíasta, i alguna dada anàloga si bé diferent, proposava de restituir-lo en un passatge mutilat de Varró, i de lligar-hi un mot afectiu *tūtūvillitium*, hapax de Plaute amb el sentit «un rien, une bagatelle» (que probt. es pot mesurar així, segons l'escansió sempre un poc fluctuant dels iambes, i potser amb «brin de fil» com a sentit propi).

En tot cas hi ha en altres llengües romàniques formes que s'acosten més a les catalanes, puix que presenten la terminació en -ONEM. Ja Rolland va cridar l'atenció sobre la germanor entre el nom rossellonès i les formes sardes *tidus*, *tidone*, *tudone*, nom del mateix ocell. Ara ho podem precisar bé gràcies a MLWagner (*DESdo.*, s. v. *tidu*). La forma *tudone*, però, està allà limitada al logudorès septentrional, el menys conservador entre els dialectes pròpiament sards, la zona Alguer-Sàsser: l'hi cita en tres llocs només: Villanova M. (a uns 10 k. del nostre Alguer), Plogaghe i Bonorva (uns 25 i 40 km. S. i SE. de Sàsser); hi ha, doncs, bona base per creure que aquest i un *đudore*, de Casu, poc més alterat, són formes manllevades del català.

Però no les altres formes. El tipus que remunta a un antic *tidone* (avui alterat fonèticament en *tidòri*, *tidoi*) és de 6 localitats de les zones conservadores del centre i Sud de l'illa (Résulo, Perdas de Fogu ---): tant això com la *i* prova que són autòctones, no menys que en la nostra llengua. En fi s'hi conserva també el primitiu, idèntic a la forma llatina: *tidu* a la gran ciutatella de l'arcaisme sard, la grossa comarca de la Barbagia, al volt del gegantesc Gennargentu; a Nuoro, Fonni, Busachi; i més amplament en campidanès. Com que la -r- entre vocals se sonoritzà en sard des de la baixa E. Mj.; i les *r*, breu i llarga, s'hi confonen com a *i*, la identitat amb el *titus* isidorà és evident. Wagner hi equipara un NP *Tidu*, documentat en el Condaghe de Bonàrcado, c. al S. XIII, logudorès del mig de l'illa: cosa incerta però versemblant.

Encara hi ha altres formes romàniques paral·leles a la derivada en -ONE del català i el sard centro-meridional: reto-rom. *tidun* (ja assenyalat per Salvioni, en les postilles al Körting, *Rendic. Ist. Lomb.*, 1899). Com que és de la Baixa Engadina (on la *ü* no es deslabialitza com a l'alt Rin), suposa una base *tītŌNE* amb *i* llarga. Bertoni (*ARom.* II, 1917, 362) assenyalà les formes sicilianes *tutuni*, *tuduni*, *turuni* (del dicc. de Traina); «colombo» (crec del Trenti, parlar italià ja retoide); si el sic. *turuni* és ben raonable que sigui catalanisme, i d'altra banda lomb. *tuón*, *tuvón*, i un montese *tuvín* sicilià *turuni* és ben raonable que sigui catalanisme, i sembla que també *tuduni*, ja és ben difícil que ho sigui la forma *tutuni*; en lombard és evidentment autòcton, i aquí correspondria bé a la fonètica del nostre i lld. ant. *todó*, -on, amb caiguda gens sorprenent de la intervocàlica; però Bertoni ens assegura que la -r- no podia caure en el montese, si no era mot traslladat de més al Nord; s'inclina a creure que -in hi és

«canvi de sufix», i que tant allò com la *u* es deurién a contaminació de *TÜBARE* 'tocar la trompeta' (explicació, altrament, no gaire convincent).

També els llatínistes feren més conjectures, entrant ja en una explicació etimològica. Els uns pensen que es tracta d'una personalització del NP trivial *Titus*; així Niedermann (*IdgFgn.* xxvi, 55-59, i *Idg. Anzeiger* xxix, 34-35); nom que si no estic mal informat es documenta mètricament amb vocal breu, i pertany a l'ampla família onomàstica dels *Tittes*, *Titius*, *Titinius* i *Titurius*.

Hi ha, però, coincidència interessant i curiosa, i potser reveladora des del punt de vista originari, amb un mot llatí, arcaic, popular i afectiu, de significat conegut. Ja el mateix escoli de Persi que donà una de les tres dades llatines del nom de l'ocell columbí, hi féu la identificació, en comentar un passatge, on el poeta parla d'uns *titos lascius* (I, 20) («o ingentes *titos!*»); car explica «ingentes Titos dicit --- aut certe a membri virilis magnitudine, dicti *titi* ---: *titi* columbae sunt agrestes». La... *titola* (perdoneu, lectors). Pel que fa a la forma, en abstracte: les dues coses són ben compatibles, car la reduplicació *t-t-* és tan apropiada per formar creació elemental, un nom propi de naixença hipocorística; cf. els grecs *Τίτυος* i *Τίτυπος*. I aquesta arrel onomàstica abunda també en l'onomàstica renana de substrat cèltic o sorotàptic: una *Iulia Titua* (prop de Colònia), *Titullus*, *Teddillus*, i un *Ted-* mutilat (Weisgerber, *Rhen. Germ.-Celt.*, 327, 391, 393), com un terme del llenguatge desvergonyat o infantí.

Quant a la precessió, entre els dos mots *ll.*, ni una direcció ni l'oposada són difícils de concebre; i per a l'acc. ornitològica, tampoc es pot posar en dubte que el nom del colom hagi estat usat obscenament (a quants barruts hem sentit vantar-se d'«haver-la-hi encolomada»): és inevitable pensar en els nombrosos foradets de paret o d'arbre on els colúmbids s'encolomen. Per tant la via recíproca esdevé concebible. I no hi ha objecció a fer al supòsit que són simplement creacions paral·leles. En tot cas *Tutunus* consta filològicament com a nom de la divinitat priàpica (*Nettleship, Journ. of Philol.* xx, 187), si no m'enganyo també en Arnobi i en St. Agustí. Tot això fou ben comentat, en relació amb l'escolí, per Heraeus (*ALLG* XII, 265n., 266n.; XIII, 149ss.), encara que no veig si confirma la presència en aquests autors; i en Festus sembla que consta en una variant *Tutinus*.

Fins és probable que hi vagi haver antecedents indoeuropeus. Almenys és segur que hi hagué germanor grega, com sigui que hi ha l'arrel indoeur. *tu-* 'inflar'; i que en grec no sols és «renflement, gresseur», sinó precisament «pénis». La conclusió de JohBHofmann, i no podem pas dir que sigui arbitrària, és que *titus* «taube», i «penis» és un mot del llenguatge infantil, com *pipinna* que Marcial usa amb sentit de «parva mentula» (I, 72) (*Latinische Umgangssprache*, § 81; trad. meua, *El Latin Familiar*, ai de mi, imprès incorrectíssim sense enviar proves). Notem encara gr. *τιτίλος*, *-ίδος*, 'titola'. En fi remeto a més bibliografia, on ja no es troben punts tan importants: Zimmermann,